

YÜKSEK EĞİTİM GÖREN KADIN İŞGÜCÜ VE EĞİLİMLERİ*

Kuvvet LORDOĞLU**

Çağımızda kadının yeri, hızla geleneksel yeri olan evinden uzaklaşmaktadır. İlişkilerde, belki kadın-erkek rollerinin değişimi için henüz erken bile olsa, çok açık olarak kadın üretime ev dışında katılmaktadır. Elbette büyük ölçüde kadın evin içinde ve dışında da çalışmaktadır. Bu haliyle kadının adeta "tam istihdamı" gerçekleşmektedir.

Ekonominin geneli içinde eğitim faaliyetlerinden beklenen farklı işlevlerden biri de daha etkin ve vasıflı bir işgücüne sahip olabilmek olarak özetlenebilir. Bu yönüyle cinsiyete ilişkin bir ayırımdan söz edemeyiz. Ancak geleneksel toplum yapısının işgücüne katılımı hem sektörlerle göre hem de yerleşim merkezlerine göre farklılaşmayı getirmektedir. Kentsel merkezlerde kadınların işgücü katılımı kırsal alana göre daha düşük olmaktadır. Tarım ağırlıklı bir yapıda kadının işgücüne katılımı yüksek bir orandadır. Eğitim düzeyleri ise kentlerde çalışan kadınlara oranla son derece düşüktür¹. Bu nedenle eğitimle işgücüne katılma arasında kadınlar için olumlu bir ilişki gözlenmektedir. Ancak bu ilişkinin tarımda çalışanlar nedeniyle kırsal alanda kentsel alandan daha fazla işgücüne katılma, eğitimsizliğe rağmen sürmektedir.

İşgücüne katılmada, kadınların buldukları coğrafi alanın etkisi olduğu kadar, medeni durumları belirleyici olmaktadır. Evlenme ya da eşinin isteği paralelinde işgücünden çekilme gerçekleşmektedir. Ev kadınlığı statüsüne sahip olmak, çalışma hayatının maddi koşulları ile çakıştığı için, çalışan kadınlarda özellikle kentsel

* Yüksek eğitimlerini bitirme arifesinde kız öğrencilerle yapılan anket sonuçları içeren bu çalışma, Ocak-Mart 1985 tarihleri arasında yapılmıştır. Uludağ Üniversitesi Fakülte ve Yüksek Okullarının Tıp hariç son sınıflarında halen öğrenci olan 518 öğrenci üzerinde uygulanmıştır. Sonuçlar ve bazı ilişkiler kurularak yapılan inceleme Bilgi İşlem Merkezinde SPSS paket programından ve bu araştırma için hazırlanan programlardan yararlanılmıştır. Uygulamayı Üniversitenin çeşitli Fakülte ve Yüksek Okullarında gerçekleştirilmesine yardımcı olan Çalışma Ekonomisi ve Endüstriyel İlişkiler Bölümündeki bütün Araştırma görevlilerine burada teşekkür ederim.

** Yard. Doç. Dr.; Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

1 Ferhunde Özbay, "Kırsal yörelerde kadının statüsü, işgücüne katılımı ve eğitim durumu", AİTİA Dergisi, C. I, 1979.

alanlarda işi bırakma nedeni olarak evlenme hali % 52 oranında ortaya çıkmaktadır. 1973 Hacettepe araştırmasına göre 15-49 yaş arasındaki evli kadınların çocuğunun olması işi terketme yönüyle % 14 oranında etkilemektedir².

Eğitimin kişilere bazı bilgi ve becerileri aktarıldığı bir süreç olarak kabul edebiliriz. Bu anlamda eğitim çalışma hayatına girişi ya da işgücüne katılmayı iki yönlü etkilemektedir. İlkın, eğitim esnasında çalışma geçici işler dışında mümkün değildir. Bu yönüyle eğitimde geçen süreler de işgücüne katılım eksik kalacaktır. Diğer taraftan eğitimle donatılmış kişinin daha etkin bir biçimde çalışmaya katılırken, toplumsal bir prestij kazancını da beraberinde getirecektir.

Eğitilmiş işgücünün toplumda sahip olduğu prestij, beklenen gelir düzeyine bağlı olarak gerçekleşmektedir. Belirli ölçüde, toplumsal değerlerin, eğitimde cinsiyete dayalı eşitsizliğin de kaynağı olduğu gözlenmektedir.

Çalışmaya aday kadının bu eğitim sürecinden oldukça kısıtlı olarak yararlanması hem uzun dönemli çalışmanın beklentisi olan mevki ve itibar gibi getirilerden hem de ücret ve diğer gelirlerinden yoksun kalışını açıklamaktadır.

Eğitimin ve nihai olarak meslek seçiminin aile tarafından belirlenmesi, güçlü bir bağımlılık ilişkisinin olduğu kızlarda çalışma hayatına girişte etkili olduğu gözlenmektedir. Üstelik kız çocuğunun ailede ev işlerinin yardımcı gücü olması eğitime ve bağımlı olarak iş hayatına girişi kısıtlayan bir etkidir. "Nişanlısına mektup yazacak kadar" okuma-yazma bilme kırsal alandaki kızların ücretsiz aile yardımcısı olarak çalışma dışında işgücüne katılımını oldukça sınırlar. Tarımda çalışan kadınların oranı 1980 sayımı sonuçlarına göre % 85 olarak görülmektedir. Bu yüksek oran bir diğer biçimde eğitim görmemiş kadın nüfusunda paralel bir gelişme içinde olduğu açıklamaktadır: % 95 (Oran tarımda çalışan kadınların okur-yazar olmama durumlarının ne ölçüde yüksek bulunduğunu açıklamaktadır).

Bu kısa çalışma yüksek eğitim gören kadın işgücü adaylarının çalışmaya ilişkin eğilimleri hakkında bilgileri netleştirmeyi amaçlamaktadır. Kuşkusuz cinsiyete göre bir ayırım temelde toplumsal yapının getirdiği farklılaşmayı yansıtacaktır. Ancak bu farklılaşmanın bütün boyutlarını incelemek bu çalışmanın sınırlarını bir hayli aşar. Bu nedenle çalışma hayatına yönelik beklentilerin bir bölümünü buraya dahil edebildik. Zaten çalışmaya yönelik beklentiler, önemli ölçüde çalışma koşullarına göre değişecektir, hatta yüksek öğrenim gören kız öğrencilerin bir bölümü çalışma dışı kalacaktır. Toplam kadın işgücü içinde fakülte ve yüksekokul bitirenlerin oranı sadece yüzde 2 olarak görülmesi bu gerçeği doğrulamaktadır.

Bu kadar küçük bir kitle içinde yani yüksek eğitim gören çalışmaya aday kadın işgücünün başlangıçta taşıdıkları eğilimleri analiz etmek, çalışma yaşantısına ilişkin bireysel tercihlerle eğitim gördükleri fakülte ve yüksekokulların ilişkilerini saptamaya çalışmak, bu çalışmanın bir diğer hedefini oluşturmaktadır.

2 Ferhunde Özbay, "Ev Kadınları", Ekonomik Yaklaşım, 1982, C. 3, s. 17, AİTİA Yayını.

Bulguların Değerlendirilmesi:

Düşünülen İşin Niteliği;

Uludağ Üniversitesinin 10 fakülte ve yüksek okulunda yapılan araştırma sonuçlarına göre kız öğrencilerin büyük bir bölümü ankete katılmıştır (% 95).

Başlangıçta fakülte ve yüksek okula girişin çalışma doğrultusunda verilen bir karar olduğu varsayımından hareket ediyoruz³. Kuşkusuz askerlik veya prestij nedeniyle yüksek öğrenime katılan öğrenciler de bulunmaktadır. Ancak, çalışma dışı bir yaşam yüzdesi herhalde oldukça küçük bir oranı oluşturacaktır⁴,

Çalışma hayatına giriş isteğini bir temel veri kabul ettiğimize göre, nasıl bir çalışma biçimi adayca düşünülmektedir? Bu soruya verilen yanıtların ağırlıklı bir yüzdesi "ücretli" olmak şeklindedir. (Soru 3) Fakülte ve yüksek okullara göre düşünülen çalışma biçimi Tablo 1'de özetlenmektedir. Buna göre Üniversite düzeyinde de ücretli çalışma isteği doğrultusundaki eğilim en yüksek ortalamayı oluşturmaktadır. Bu noktada ailelerin gelir düzeyleri veya meslek seçimlerindeki tayin edici rolleri kuşkusuz belirleyici olacaktır.

Tablo: 1

Fakülte ve Yüksek Okullara Göre Çalışılan İşin Niteliği (Yüzde Dağılımı)

	Ücretli	Önce Ücretli Sonra Kendi İşyeri	Kendi İşyeri	Aile Yanında
İ.İ.B.F.	33	40	21	3
Mühendislik (Balıkesir + Bursa)	24	62	7	0
Ziraat	—	66	33	—
Eğitim (Bursa)	50	18	24	6
Eğitim (Balıkesir)	56	16	21	3
İlahiyat*	40	—	20	—
Veteriner	20	—	10	70
B. Meslek Yüksek Okulu	54	20	13	—
Turizm İşlet. Yüksek Okulu	28	50	14	—
Ağırlıklı Ort.	41.5	31.8	21.0	7.2

* İlahiyat eğitimindeki öğrencilerin 0.40 oranında bir bölümü diğer yanıtı vermiştir.

Kız öğrencilerin baba mesleklerinin niteliksel olarak yarısının (% 51) ücretli bulunması da meslek seçiminde dolaylı bir etki yaratmaktadır. Bunun dışında toplumsal yapının kadın ve erkek mesleklerini bazı çalışma alanlarında "kesin" bir ayırma tabii tutması da meslek seçiminde etken olmaktadır. Özellikle bu ayırımın içinde kalan kadın meslekleri (Banka memurluğu, öğretmenlik, sekreterlik, hemşirelik

3 İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencileri ile yapılan bir diğer anket araştırması sonucu öğrencilerin % 81'i tutumlarını çalışma lehine belirtmiştir. Bkz.: Mustafa Aytaç, "1984 yılı İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinden mezun olan öğrenciler üzerine bir araştırma", Teksir.

4 Burada iş bulamama, ya da işsizlik gibi baskıları varsayımın dışında tutuyoruz.

vbğ.) ücretli bir nitelik taşımaktadır. Ailenin gelir seviyesine bağlı olarak alt ve orta gelir dilimlerindeki ailelerin çocuklarında cinslere dayalı mesleksi bir ayırım üst gelir grubundaki ailelerin çocuklarına göre daha fazla gerçekleşmektedir⁵.

Çocukluktan itibaren kadına sunulan kültürel imajlar kız çocuklarının evlenmek, çocuk bakmak, ev işini yapmak ve kocanın yardımcısı olmak gibi işlevlerini benimsetmektedir. Bu değerlerin uzunca bir süre egemenliği üniversite veya yüksek okul bitiminde de sürmesini sağlamaktadır. Sonuçta çalışmaya aday olan kız öğrencilerin çalışma hayatındaki tercihleri ücretli çalışmaya yönelmektedir. Ücretli çalışma dışındaki mesleklerin, toplumsal yapı içinde "kadına yüklenen misyonu" yerine getirtmesini mümkün kılmamaktadır⁶. Bu da değerlendirilen kız öğrencilerin tercihlerindeki yoğunluğu da açıklayıcı bir unsur olmaktadır.

Beklenen Gelir Düzeyi

Çalışmadan beklenen önemli ölçüde gelir düzeyidir. Fiziksel, moral tatmin ve diğer öznel faktörler kuşkusuz beklenen gelir düzeyi kadar önem taşımamaktadır. Gelir seviyesinin önem taşıması şüphesiz çalışılan işe, sahip olunan formasyona ve iş olanaklarına bağımlı olarak ortaya çıkabilir.

Ancak yüksek eğitimi tamamlamakta olan kız öğrencilerin beklenen gelir düzeyi konusundaki düşünceleri belirli ölçüde dışsal faktörlerden etkilense de beklentilerinin niteliğini açıklayıcı özellikler taşıyabilir.

Verilen yanıtların yarıya yakın bölümü belli bir birikim olanağı sağlayacak düzeyde gelir beklentisi içindedir (% 48). Tasarruf eğilimi genel olarak orta ve üst gelir gruplarında yoğunlaştığını düşünürsek, çalışmaya aday kız öğrencilerin tasarruf yapacak gelir beklentilerinin geldikleri aileden farklı bulunduğunu kabul etmeliyiz.

Tablo: 2
Beklenen Gelir Düzeyi

	%
Aileye ve kendi gereksinimlerine yetecek ölçüde	30
Eşine bir katkı sağlayacak ölçüde	11
Tasarruf sağlayacak düzey	48
Sadece kendine yetecek ölçüde	8

5 Oya Çulpan, "Türkiye'de iş ve meslek alanında kadının durumu ve üniversite öğrencilerinin mesleklerle ilgili tutumları", *Anne İdaresi Dergisi*, C. 10, Sayı 4, 1977.

6 Ücretli çalışma, kadının ev işleri ile ilgilenmesini daha fazla sağlamaktadır. Oysa serbest meslek sahibi kadınların belkide işlerinin gereği daha fazla riskleri bulunmaktadır. Ayrıca eve bağımlı işlerin bu tür mesleklerde önemli ölçüde ihmali sorunu da ortaya çıkabilmektedir. Kadına yüklenen 'asli misyonun' eve bağımlı bulunması, çalışmanın da ekonomik bağımsızlık gibi nedenlerle değil, aile bütçesini desteklemek şeklinde özetlenebilen düşüncelerle yapılmasını gerçekleştirmektedir. Bu konuda kamu işyerlerinde yapılan bir araştırma için bkz.: Oya Çitci, "Kadın ve Çalışma", *Anne İdaresi Dergisi*, C. 7, 1974.

Beklenen gelir seviyesi bir ölçüde içinde yaşanan ekonomik durumu da yansıtmaktadır. Özellikle kız öğrencilerin ailelerinin gelir durumuna ilişkin bir bulguya göre erkek öğrencilerin tersine daha düşük bir ortalama gelir elde eden ailelerden gelmektedir. Kız öğrencilerin % 88'inin ailelerinin gelir seviyesi 50 bin TL. den düşük bir düzeydir⁷ (1985).

Öte yandan eğitim masraflarının karşılanması büyük ölçüde aile desteğine dayandığı bilinmektedir. Bir işte çalışma veya yeterli kredi alarak ailesinin desteğine gereksinim duymayan öğrenciler % 17 civarındadır (Bu öğrencilerinde önemli bir oranı eğitim sürelerinin bir bölümünde de aile geliri ile desteklenmiştir). Kız öğrencilerin eğitimleri esnasında çalışmaları erkek öğrencilere göre daha güç olmaktadır. Yapılacak işin niteliği çoğu kez erkek lehine bir tercihi ortaya koymaktadır. Mezun olan kız öğrencilerin % 72'si, erkek öğrencilerin ise ancak % 42'si hiç çalışmadıklarını belirtmiştir⁸.

Sadece ailenin ve kız öğrencinin içinde bulunduğu gelir düzeyi bile çalışmaya yönelik gelir beklentisinin bazı kaynakları olabilmektedir. Bunun dışında gelir beklentisi eğitim esnasında edinilen bilgi, görgü, kazanılan deney ve çevreyle olan ilişkiler oranında da değişikliğe uğrayacaktır. Tam ve net kriterler vermese de öğrenci içinde bulunduğu yüksek okul veya fakülte mezunlarının iş buldukları zaman elde ettiği gelir hakkında bir fikir sahibidir. Bu dışsal faktörlerin umduğu gelir düzeyini belirlemede etkili olduğunu düşünmekteyiz.

Gerçekten elimizdeki verilere uygun bir yorum yapmayı denersek; ortaya çıkan sonuç fakülte ve yüksek okullara göre hemen hemen benzer bir beklentileri sunduğunu söyleyebiliriz. Ailesine ve kendi gereksinimlerine yetecek ölçüde gelir beklentisi en düşük (% 20) İlahiyat Fakültesinde , en yüksek (% 42) Mühendislik fakültesine bulunmaktadır. Eşine katkı olabilecek bir düzeyde gelir bekleyen kız öğrenciler Ziraat Fakültesinde en yüksek oranda (% 37) temsil edilirken, İlahiyat ve Veteriner Fakültelerinde böyle bir tercih sözkonusu olmamıştır. Beklenen gelirin bir tasarruf sağlaması en yüksek oranda İlahiyat Fakültesi ve Turizm İşletmeciliği yüksek okulunda (% 80-71) bulunmuştur. Gelirin sadece kendi ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde olması İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ile Meslek yüksek okulu öğrencilerinde (% 11) daha çok tercih edilen seçenek olmuştur. Beklenen gelir düzeyi hakkında en yüksek bilinmezlik oranı (% 25) diğer fakülte ve yüksek okullara göre Necatibey Eğitim Fakültesinde görülmüştür.

Çalışma İçin Düşünülen Süreler

Çalışmaya başlangıçta olduğu kadar çalışılacak sürelerde kadın ve erkek ayrımının belirgin olduğu gözlenmektedir. Kadın kır veya kentsel yapıya göre farklı alanlarda çalışmakta ve bu konumu hızlı bir değişim içindedir. Ancak geleneksel bağlamda yapılacak işler ya da çalışma süreleri çok belirgin değişiklikleri gösterme-

7 Mustafa Aytaç, "1983 yılında İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesine kayıt yapan öğrenciler üzerinde uygulanan anket sonuçları", 1985, Teksir, s. 9.

8 Mustafa Aytaç, "1984 yılı İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinden mezun olan öğrenciler üzerinde bir araştırma", 1985, Teksir, s. 9.

mektedir. Ailenin gelir düzeyi kadın çalışmasında etken olmaktadır. Ancak ne sürelerde çalışacağı çocuk sayısına, ailenin gelir düzeyine çalışılan işin niteliğine ve konumuna bağlı olarak değişecektir. Medeni durumu da kadın çalışmasında etken olmaktadır. Aile fertlerinin % 73'ünün ev kadını olarak işgücüne dahil olmaması, buna karşılık % 11'inin işgücü içinde bulunması evlilik kurumunun kadın çalışmasında önemini vurgulamaktadır⁹.

Tablo: 3
Aile Fertlerinin Kadın Nüfusa Göre İşgücü
Dağılımı (Bin) – Kentsel Alan –

KADIN	
12 yaş üzeri nüfus (Toplam)	7.493
İşgücü	840
Ev kadını	5.509
Öğrenci	747
Emekli	94
İrad sahibi	63
Çalışamaz	141
12 yaştan küçük	3.216
Toplam aile fertleri	10.709
Toplam iktisaden faal nüfus	6.927
Toplam kadın nüfus	22.041

Genel olarak kadın nüfusun (evli) işgücüne katılmaması kentsel alanlarda yoğunlaştığı görülmektedir. Kent yaşamında çekirdek ailenin önemi artmaktadır. Bu aile türünde kadın rolü geleneksel olarak çalışma veya çalışmama durumuna göre büyük ölçüde değişmemektedir¹⁰. Aksine çalışan kadının ikili bir iş dünyası ortaya çıkmaktadır. Çalışma koşulları, işin niteliği büyük ölçüde evdeki çalışmasının koşullarına uyarlanır. Evden çok uzaktaki bir işin cazip şartları ya da işteki konumu hep diğer işin belirleyici özelliklerine göre değerlendirilecektir.

Çalışma süreleri de kadının bu ikili konumuna göre saptanmaktadır. Yani ev işleri denilen, çocuk bakımı, yemek, bulaşık ve temizlik gibi klasik olarak tekrarlanan işlerin kadın tarafından üstlenilmesi çalışma sürelerini genişletmektedir¹¹. Part-time işlerde çalışan kadınların yaygınlaşması ve meslek seçimi ile ilgili tutumların daha çok böyle bir çalışmaya elverişli işlerde yoğunlaşması, geleneksel kadın işi sayılan işlerin ve çalışma sürelerine ilişkin beklentilerini etkileyecektir.

Çalışmaya aday kız öğrencilerin de ne süre çalışmak istediği sorusuna verdikleri yanıtlar, beklenti şeklinde bile olsa daha sonra yüklenecekleri geleneksel işlerinin izlerini yansıtmaktadır.

9 D.İ.E., Türkiye İstatistik Yıllığı 1985, s. 196.

10 Mübeccel Kıray, "Büyük Kent ve Değişen Aile", Türkiye'de Ailenin Değişimi, Türk Sosyal Bilimler Derneği, 1984, s. 72.

11 Çalışma sürelerinin kadın aleyhine uzamasını araştıran ilginç bir çalışma için bkz.: A. Wisner, "Analyse de la Situation de Travail Methodes et Techniques", CNAM Ders Notları, 16 Ders, Teksir.

Tablo: 4
Çalışma İçin Düşünülen Süreler

	S	%
1- Evlenene kadar	23	4.4
2- Emekli olana kadar	203	39.1
3- Çocuğunun durumu ve sayısına göre	110	21.2
4- Çalışamayacak bir yaşa kadar	140	27.3
5- Eşinin izin verdiği sürece	42	8.1
TOPLAM	518	100

Dikkat edilirse, uzun süreli çalışma isteği kız öğrencilerde hakim bir beklenti biçimidir. Buna rağmen verilen yanıtların üçü (özellikle evlilik konumu ile birlikte seçildiği için) geleneksel rollerinin kız öğrencilerce kabulü anlamını taşımaktadır. Bu şekilde yanıtlayan öğrenciler diğer öğrencilerin 1/3 oranındadır.

Aile ve çalışma yaşantısının çakışması çalışılacak sürelerin en temel belirleyicisi olmaktadır. 1973 Hacettepe Araştırmasında, çalışmayı terk nedenlerinin başında evlenme, çocuğun olması ve eşinin izin vermemesi gelmektedir (Toplam % 59)^{1 2}

Yüksek öğrenim gören kadın işgücünün çalışmaya devam etmek istediği medeni durumundaki değişmeye rağmen sürmektedir. Son sınıftaki öğrencilerin yaklaşık % 66'sı çalışma süresini emekli olana kadar veya çalışamayacak duruma gelene kadar şeklinde belirlemiştir. Gerçekten çalışma isteğinin sürmesi öğrenim durumu ile yakından ilişkili sonuçlar vermektedir. Bir araştırmaya göre, orta öğretimden sonra çalışmayı sürdürmek isteyenler % 60 iken yüksek öğrenimden sonra bu oran % 83'e çıkmaktadır^{1 3}. Çalışma yaşantısını sürdürmek yönünde yoğunlaşan isteğin üniversite eğitimi ile hızlanan bir ivme kazanmasında alınan eğitimin niteliği ve iş bulma olanakları etkili olmaktadır. Ele alınan fakülte ve yüksek okullar çalışma için düşünülen sürelerde farklı bir durum sergilemektedirler. Evlenene kadar çalışmayı düşünen, daha sonra (kendi isteği ile) çalışmayacak olan kız öğrenciler toplam içinde en düşük payı oluşturmaktadır (% 3.7). İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencileri diğer fakülte kız öğrencilerine göre en yüksek oranda bu tür bir seçim yapmışlardır (% 6.1). Buna karşılık Veteriner, Ziraat, Mühendislik (Balıkesir ve Bursa) ve İlahiyat fakültelerinde böyle bir tercihe rastlanmamıştır. Bağlı olarak ele alındığında, çocuk sayısına ve durumuna göre, eşinin izin vermesine göre çalışma sürelerini saptayan öğrenci grubu diğer fakülte öğrencilerine göre *İktisadi ve İdari Bilimler, Eğitim Fakültesi (Bursa) ve Balıkesir İşletmecilik Meslek Yüksek Okulu* öğrencilerinde yoğunlaşmaktadır. Bursa Eğitim Fakültesinde müzik, beden, resim-iş ve yabancı dil eğitimi veren bölümleri bulunmaktadır.

12 Ferhunde Özbay, "Ev Kadınları", Ekonomik Yaklaşım, C. III, s. 7 içinde 1973 Hacettepe Araştırması.

13 Oya Çitci, "Kadın ve Çalışma", Amme İdaresi Dergisi, C. 7, S. 2, Haziran 1974, s. 58.

Gerek işletmecilik, gerekse iktisat eğitimi alan kız öğrencilerin mesleklerindeki çalışma sürelerini kendileri dışında evlilik kurumu ile birlikte ele alışları çevre ve diğer unsurların yanısıra yapacakları işe ilişkin *belirli ve kesin* tercihlerinin bulunmayışının bir göstergesi olabilir. Nitekim, Ziraat, Veteriner veya Mühendislik fakültelerinin son sınıflarındaki kız öğrenciler mesleksi tercihlerini belirlemiş gözükmektedirler. Bu fakültelerde evlenmeye dayalı çalışma süresinin saptanması tüm öğrenci sayısının ancak % 2'si kadardır. Aynı oran sadece İktisadi ve İdari Bilimlerde % 12'ye ulaşmaktadır¹⁴.

Tablo: 5
Okullara Göre Çalışma Süreleri Tercihi (Yüzde)

FAKÜLTE	Evlenene kadar	Çocuk durumu	Eşin durumu	Emekli olana kadar	Çalışamayacak ana kadar	Toplam
İKTİSAT	6.1	25.6	8.5	26.8	32.9	31.7
MÜHENDİSLİK (BURSA)	—	20	—	33.3	26.7	3
MÜHENDİSLİK (BALIKESİR)	—	31.3	12.5	25	31.3	3.1
ZİRAAT	—	33	33	22	11.1	1.7
EĞİTİM (BURSA)	1.6	23.8	3.3	45.9	25	23.6
EĞİTİM (BALIKESİR)	2.5	11	4.2	60.5	21.8	23.0
İLAHİYAT	—	60	20	—	20	1.0
VETERİNERLİK	—	20	—	40	40	1.9
B.M.Y.O.	6.8	13.6	30	31.8	16	8.5
T.İ.M.Y.O.	7.1	28.6	—	14.3	50	2.7
KOLON TOPLAMI	3.7	21.2	8.1	39.2	27.0	100
	19	110	42	203	140	514

- 14 Ankete katılan son sınıf öğrencilerinin sayısal dağılımı da fakültenin öğrenci sayısı ile de ilişkilidir. Bu nedenle uygulanma oranı her fakülte ve yüksek okulda eşit sayıda olmamıştır.

Fakülte	Sayı	%
İktisat	164	31
Mühendislik	31	6
Ziraat	9	1.7
Eğitim (Bursa)	122	23
Eğitim (Balıkesir)	119	23
İlahiyat	5	1
Veteriner	10	2
B.M.Y.O.	44	8.5
T.İ.M.Y.O.	14	2.7
	518	

Fakülte ve yüksek okulların kendi içlerindeki dağılımı yukardaki Tablo 5 'de özetlenmiştir. Buna göre "çocuk sayısı ve durumu" gibi evlenmeye bağlı çalışma süresi belirleyicisinin, hemen hemen her fakültede tercih edildiği gözlenmiştir. Ancak ağırlıklı olarak İlahiyat, Ziraat fakültelerinde ve Turizm İşletmeciliği yüksek okulunda diğer tercih nedenlerinin üstünde bir ağırlık taşımaktadır.

Araştırmamızda kız öğrencilerin çalışma için düşündükleri sürelerin yapmak istedikleri iş grubu ile ilişkisi kurulmaya çalışılmıştır¹⁵. Buna göre evliliğe dayalı olarak çalışma süresini saptayan grubun önemli bir kısmı (1., 3. ve 5. seçenekleri yanıtlayan) ailesinin yanında çalışmayı gelecekteki işi olarak belirlemektedir (% 49). Oysa ücretli çalışmayı plânlayan grubun evliliğe dayalı olarak çalışma süresini belirlemesi daha düşük bir orandadır (% 21). Ücretli olarak çalışma isteğini belirtenlerin, % 55'i emekli olana kadar çalışmayı düşünmeleri seçimlerindeki tercihi doğrular niteliktedir. Ücretli çalışmayı düşünen adayların % 22'sinde "çalışamayacak bir ana gelene kadar" çalışmayı sürdürme eğilimi taşımaktadırlar. Bu grup içinde çalışmayı emekli olana ya da çalışmayacak bir duruma gelene kadar sürdürenler diğer çalışma biçimlerine göre daha fazla yoğunlaştığı görülmektedir (5. sorunun 2 ve 4. seçeneğini yanıtlayanlar) % 77.

Çalışmaya Başlama Amacı

Özellikle yüksek öğrenim görmüş bireylerin çalışma dışında kalmaları ancak yoğun işsizlik korkusu altında gerçekleşebilir. Eğitimin diğer seviyelerine göre çeşitli farklılaşmalar olsa da yüksek eğitim gören kişilerin iş bulmada nisbi bir üstünlüğü bulunmaktadır. Bu nedenle çalışma için başlangıçta hangi amaçlar ön planda tutulmaktadır. Önem taşıyan bir soru olmaktadır. Bu soruyu yanıtlayan öğrenciler genel olarak birden çok seçeneği işaretlemişlerdir. Böylelikle en çok tercih edilen ya da hemen hemen her öğrenci tarafından belirlenen amaç ortaya çıkmaktadır. Her seçenek ortalama 315 öğrenci tarafından seçilmiştir.

Tablo: 6
Çalışma Hayatına Girişte Amaçlar

	S *	%
1- Ailenin geçim standartını yükseltmek	184 (4)	35
2- Boş zamanın değerlendirilişi	446 (2)	86
3- Aldığı eğitimi uygulama	116 (5)	22
4- Moral açıdan tatmin sağlamak	342 (3)	66
5- Diğer nedenler	490 (1)	94

Ailenin geçim standardının yükseltilmesi, çalışmadan beklenen ekonomik amacı yansıtmaktadır. Tüm işaretlenen seçenekler arasında % 11'lik bir payı bulunmaktadır. Ancak diğer okullarla kıyaslandığında İktisadi ve İdari Bilimler'de kız öğrencilerin % 42'si ekonomik gerekçe ile çalışmayı amaçladığı ortaya konulmuştur.

15 SPSS paket programına göre bu ilişkinin olasılık rasyosu (Likelihood Ratio Statistic) 70.996 bulunmuştur.

Diğer fakülte ve yüksek okullar içinde İktisadi ve İdari Bilimler'in payı % 37 gibi yüksek bir seviyedir. Ailenin geçim standardı ile ilgili olarak çalışmayı amaçlama Veteriner Fakültesi öğrencilerinde en düşük oranda işaretlenen seçenek olmuştur (% 1.6). Ziraat, Veteriner, Mühendislik gibi teknik eğitim veren fakültelerdeki kız öğrencilerin ekonomik gerekçelerle çalışmayı amaçlamamaları bir ölçüde gelir seviyeleri yüksek-orta gelir düzeyindeki ailelerden geldiklerini yansıtmaktadır. Baba mesleklerinin fakültele göre sıralanmasıyla serbest meslek ve emekli gruplarının en yoğun olduğu Veteriner, Ziraat ve Mühendislik Fakülteleridir¹⁶.

Çalışan bir kadın aday olarak amaçlanan bir diğer etken, boş zamanların değerlendirilmesi olmaktadır. Boş zaman, genel olarak çalışma saatleri dışında ve bireyin istediği gibi kullandığı zaman olarak tanımlanmaktadır. Bireyin bağımsız ve özgür olduğu zamanın¹⁷ çalışma ile değerlendirilmesi, diğer seçeneği dışında en çok tekrar eden yanıt grubu olmaktadır. Kadınların çalışma nedenleri üzerine düşünceleri ele alan bir araştırmada¹⁸ boş zamanların değerlendirilmesi isteği diğer nedenlerin yanında dördüncü sırada bulunmaktadır. Çalışma dışında ve çalışma esnasında yapılmış benzer iki sorgulamada tercih nedenleri arasında önemli bir değişme gözlenmektedir. Kuşkusuz bu değişme sadece çalışma hayatına girmekten kaynaklanmamaktadır. Örneğin, ele alınan fakülte ve yüksek okulların nitelikleri de tercih sırasında değişimleri ortaya koyabilmektedir.

Boş zamanlar, değerlendirilmesi çalışmadan beklenen amaç olarak gruplarınsa en yüksek oranın (% 33) İktisadi ve İdari Bilimler öğrencilerinde, daha sonra Eğitim Fakültelerinin Balıkesir ve Bursa'daki okullarında görülmektedir (% 22). Meslek seçiminde olduğu kadar çalışmaya başlama amacıyla da görülen belirsizlik ya da ilgisizlik Ziraat, Veteriner ve Mühendislik Fakültelerinde çok daha düşük seviyededir (% 2-3).

Alınan eğitimin uygulanma isteği, çalışmadan beklenen bir amaç olarak ortaya çıkışı en düşük oranda tercih edilen bir seçenek olmuştur. Tekrarlanma sırasına göre sıralanmada en son seçenektir. Buna rağmen İktisat ve Eğitim gibi fakültelerde diğer okullara oranla % 25-30 arasında tercih edilmişlerdir. Diğer sorulara verilen yanıtlarda gözlenen ayırım burada da ortaya çıkarak Veteriner, Ziraat ve Mühendislik Fakültelerinde alınan eğitimi uygulama, çalışmadan beklenen amaç olarak düşük oranlarda görülmektedir.

Çalışma durumunun kişiye sağladığı bir diğer etken de moral tatmin sağlamaktır. Çalışanın sadece ekonomik nedenlere dayalı olarak çalışması beklenemez. Ekonomik sorunların ortadan kalkması, çalışanın yaptığı işin biçimini değiştirebilir, ancak tamamen ortadan kaldırmaz. Bu konuda yapılan bir alan araştırmasında ça-

16 Diğer mesleklerle göre temsil oranı içinde baba mesleği serbest meslek ve emekli olanların payı:

Veteriner	: % 80
Ziraat	: % 88
Mühendislik	: % 87

17 Mahmut Tezcan, "Boş Zamanlar Sosyolojisi", Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Ankara, 1977, s. 4.

18 Oya Çitci, a.g.m., s. 54.

lışmanın sadece ekonomik nedenlerle ve yaşam için para kazanmaya yönelik olduğunu bildiren öğrenciler % 10.6 düzeyinde iken, çalışmanın olumlu fizik ve moral etkilerini açıklayanlar ise tüm öğrencilerin % 42.8'dir¹⁹.

Yapılan işten duyulan tatmin, çalışmanın da önemli bir amacını gerçekleştirecektir. Çalışmayı moral açıdan tatmin sağlayan²⁰ bir etken olarak gören kız öğrenciler % 66 düzeyindedir. Tekrarlanma sıklığına göre üçüncü sırada bulunmaktadır.

Fakültelere göre yapılan sıralamada moral bir tatmin sağlamak, İlahiyat Fakültesi kız öğrencilerinin tümü tarafından (% 100) beklenen amaç olarak belirlenmiştir. En düşük düzeyde belirlenen moral tatmin, Turizm İşletmeciliği Yüksek Okulunda gerçekleşmiştir (% 53). Sayılan dört seçeneğin dışında hemen her öğrenci tarafından beklenen amaç "diğer" şeklinde soru formunda belirtilmiştir.

Çalışmanın Getirdiği Mutluluk Nedenleri

Bir tanımlama çalışmanın aynı zamanda mutluluk ve hayatın tadı tuzu olduğunu ortaya koymaktadır. Bu soru dizisi ile çalışmanın sağladığı mutluluk nedenleri kız öğrenciler için çözümlenmeye çalışılmıştır.

İlk seçeneğin dayanak noktası, kız öğrencilerin özellikle ekonomik özgürlük üzerinde yoğunlaşacağı öngörüsünden kaynaklanmaktadır. Sadece öğrencilerin değil ailelerin de kız çocuklarını okutmaktan bekledikleri ekonomik özgürlüklerini kazanarak, kendi güçleri ile sınıf atlama özlemlerinin gerçekleşmesidir²¹.

Bu seçeneği diğerlerinin yanında işaretleyen öğrencilerin oranı % 52.3 olarak görülmektedir. Mutluluk nedeni olarak en az tekrarlanan ekonomik özgürlüğe ulaşma isteği, en sık tekrarlanan seçenekte bilinmezlik olmaktadır. Çalışma hayatından beklenen mutluluk nedenleri dışında bilinmezlik faktörü bir ölçüde hiç bir fikri olmadığını ortaya koymaktadır. Çalışma hayatının arifesinde olan öğrencilerin çalışma ile beklentileri arasında kurulacak olumlu ilişkinin bu ölçüde bilinmezlik faktörüne bağlı kalışı oldukça ilgi çekicidir. Bunların nedenleri üzerinde durmak çalışmanın kapsamı dışında kalmaktadır.

Fakültelere göre, ekonomik özgürlüğün mutluluk nedeni olarak kabul edilmesi çok önemli bir farklılık getirmemektedir. Tekrarlanma sıklığı ortalama % 55,6'dır. Sadece İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin tümü, Mühendislik Fakültesi (Bursa) kız öğrencilerinin ise ancak % 20'si bu seçeneği işaretlemişlerdir.

Çalışma hayatının verdiği bir mutluluk nedeni de çalışma ile yeni bir şeyler ortaya koymak olarak özetlenebilir. Üretmenin sağladığı mutluluk seçeneği, kız öğrencilerde ekonomik özgürlüğün üzerinde bir sıklıkta tekrarlanmasına neden olmaktadır. Bütün fakültelere göre yapılan ortalama yeni bir şeyler üretmenin verdiği mutluluk % 67 oranında tekrarlanan bir düzeye ulaşmaktadır.

19 Pierre Goguelin, "Travail, fatigue et equilibre", Equilibre ou Fatigue par le Travail, E.M.E., Paris 1980, s. 16.

20 Burada "moral tatmin" olarak vurgulanmak istenen öğrencilerin maddi koşulların dışında çalışmadan bekledikleri bütün psikolojik ve duyumsadığı diğer etmenlerdir.

21 Gülten Kazgan, "Türkiye'de Kadın Eğitimi ve Kadın Çalışması", Toplum ve Bilim, Bahar 78, s. 45.

Fakülterlere göre bu seçeneğin tercih edilmesinde Balıkesir Meslek Yüksek Okulu, Turizm İşletmeciliği ve Eğitim Fakültesi (Balıkesir) en üst sırada bulunmaktadır (Ortalama % 82). İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi dışında sosyal bilimlerin bu dallarında eğitim gören kız öğrencilerde yüksek bir oranda bu seçeneği tercih etmişlerdir.

Çalışmadan beklenen bir başka mutluluk nedeni olarak; farklı kişilerle kurulan ilişkiler, ortamın genişlemesi ve karşılıklı görüşlerin etkileşimi olarak düzenlenmiştir. Yine, kız öğrencilerin büyük bir oranda bu seçeneği işaretledikleri anlaşılmaktadır. Diğerlerinin yanısıra tekrarlanma oranı 0.79 olarak görülmektedir.

Bir fikri olmama durumu dışında en çok tekrarlanan mutluluk nedeni; yakın çevreye yapılacak katkılardan dolayı (0.80) ve farklı bir çevreye girişini sağladığı değişik atmosfer olmaktadır. Yaklaşık aynı kitle tarafından seçilen nedenler, fakülte ve yüksek okullara göre çok büyük sapmalar göstermemektedir. Ortalama değerleri 0,76 ve 0,78'dir. Ancak, yakın çevreye yapılan katkılar (sosyal, kültürel ve ekonomik), Mühendislik (Balıkesir) ve Veteriner Fakültelerinde diğer seçeneklerin üzerinde bir oranda tercih edilmiştir.

Bu dizide cevapların içinde hemen tümü, fakültelerine göre büyük bir değişiklik göstermediği saptanmıştır. Ancak mutluluk nedeni olarak diğer seçeneklerin yanında her kız öğrenci (% 99.2) bilmiyorum şeklinde cevap vermiştir. Bu oranda yüksek bilinmezlik, şaşırtıcı bir biçimde öğrencilerin çalışma karşısındaki belirsizliklerini açıklamaktadır. Öte yandan nasıl ve hangi koşullarda çalışacağı konusunda kız öğrencilerin temel bir düşünceye sahip olduğu 3 ve 4 sorulara verilen cevaplardan anlaşılmaktadır²². Buna karşılık nasıl bir çalışmanın mutluluk vereceği konusunda açık bir belirsizlik gözlenmektedir.

Çalışmanın Getirdiği Sıkıntılar

Çalışma hayatına girildiğinde en çok hangi sıkıntıların rahatsız edici olduğu bu soru dizisindeki seçeneklerle araştırılmaya çalışılmıştır. Kız öğrencilerin bu soru grubunda tek seçenek işaretleme zorunda bırakılarak en fazla hangi sıkıntının ağırlık taşıdığı saptanmaya gayret edilmiştir. Buna göre çalışma hayatının tekdüze bir biçimde oluşu en fazla sıkıntı nedeni olarak görülmektedir.

Tablo: 7'de de görüldüğü gibi bütün kız öğrenciler için ekonomik koşulların yetersizliği tercih sırasına göre üçüncü sırada yer almaktadır. Buna göre çalışmanın gelire dayalı sıkıntıları, çalışma öncesinde bir neden olarak öğrencilerin % 15'i tarafından önemsenmektedir. Gülten Kazgan'ın çalışmasında da benzeri bir soru için²³ bekledikleri gelirin düşüklüğü öğrencilerin % 6.2'si tarafından çalışmama nedeni olarak görülmektedir. Kısaca iki farklı alan çalışmasında da bu konuda paralel bulgular elde edilmiştir. Çalışma yerinin uzaklığı ise çalışmadan kaynaklanan sıkıntı nedeni

22 Bu sorularla araştırılan, çalışmayı düşündüğünüz iş ve elde ettiğiniz gelir düzeyi nasıl olmalıdır, biçimdeki sorulara verilen cevaplardır. Her iki soruda da diğer ve bilmiyorum şeklinde cevap verilmeyen seçenekler 0.01 oranındadır. Kısaca kız öğrenciler büyük bir oranda çalışmanın koşulları ve elde edeceği gelir düzeyi hakkında somut bir düşünceye sahiptirler.

23 Gülten Kazgan, a.g.m. (1978), s. 52.

olarak bütün öğrencilerin sadece % 2.5 tarafından dikkate alınmaktadır. Çalışan kadın adayları olarak gözden uzak tutulan bir diğer nokta, geleneksel olarak evde yapılması gereken işlerin önemli bölümü kadın üzerinde bulunduğuudur. Bu nedenle işyerinin uzaklığı yani yol için harcanan sürelerin fazlalığı, çalışmayı zaman cinsinden arttırmaktadır. Fransa'da elektronik sanayiinde yapılan bir araştırmaya göre, çalışma yerinin uzunluğu çalışanın medeni durumu ve özel yaşantısı ile yakından ilgilidir. Özellikle kadınların evli ve çocuk sayısı durumuna göre değişebilen ölçütleri, oturduğu yer ile işyeri arasındaki uzaklığın tayin edici unsurları olmaktadır²⁴.

Tablo: 7
Çalışma Hayatının Sıkıntıları

	SAYI	%
1- Tekdüze (Monoton) çalışma biçimi	236	45.6
2- Rahatsız edici bir sosyal çevre	134	25.9
3- Ekonomik koşulların yetersizliği	82	15.8
4- Çalışma yerinin uzaklığı	13	2.5
5- Diğer nedenler	2	0.4
TOPLAM	518	100

Çalışmanın getirdiği ve umulan sıkıntı nedenlerinin fakülte ve yüksek okullara göre dağılımında Tablo: 7'den farklı bir durum ortaya çıkmamaktadır.

Çalışma Esnasında Ev İşinin Yapılışı

Geleneksel toplum yapısı içinde "kadın" statüsü analık ve eş olmak değerleri üzerinde pekişmektedir. Ev dışında çalışma, kırsal alanda olduğu gibi şayet bütün diğer işlerin "tamamlayıcısı" durumunda değilse, büyük ölçüde ekonomik gerekçelere dayalı olarak sürmektedir. Ailenin geçimine yardımcı olma, ya da erkeğin gelirlere katkıda bulunma²⁵ asıl çalışmayı sağlayıcı etmenlerdir.

Kız çocukların bebeklikten itibaren oynadıkları oyunlar ve farklı biçimlerde empoze edilen cinsiyetlerine ilişkin rolleri evlenmek ve çocuk sahibi olmak gibi temalarda yoğunlaşmaktadır²⁶. Bu şekilde yetişen kız çocuğunun çalışma hayatına girmesi mümkün olabilse bile, çalışma dışında yapması gereken bir dizi hizmeti de üstlenmesi kendisinden beklenmektedir. Üstelik bu ikili rolleri beklenenin dışında kendilerinin de gönüllü olarak kabullenişleri ile kesinleşmektedir. Hatta çoğu kadının esas rollerinin evlerinde yaptıkları işle sınırlı olduğu konusunda tereddütleri bulunmamaktadır²⁷.

Yüksek eğitim görmekte olan kız öğrenciler için "ev işi" olarak nitelenen işlerin kim tarafından yapılacağı sorulduğunda alınan cevaplar evli veya bekâr olma durumuna göre sınıflanmıştır.

24 A. Laville, A. Wisner, E. Richard, "Conditions de Travail des Femmes O.S. dans la Construction Electronique", CNAM, Paris.

25 Oya Çitci, a.g.m. (1974), s. 74.

26 Oya Culpan, a.g.m. (1974), s. 119.

27 Meral Tamer, "Kadın", Cumhuriyet Gazetesi, 14-19 Ekim 1985.

Fakülte son sınıf kız öğrencilerin çalışma esnasında evdeki işler konusundaki tercihleri bilinen toplumsal çerçevenin dışında görülmemektedir. Öğrenci çalıştığı esnada bekâr ise, ev işlerinin kendisine ilişkin bölümü gene kendisi tarafından gerçekleştirilmektedir (% 54.6). Öğrencilerin bir bölümü de (% 31) ev işlerinin aile bireyleri tarafından yapıldığını açıklamışlardır. Çalıştıkları anda bekâr olan öğrencilerin ev işlerinin kendileri ile bağımlı oldukları kısmını üstlenmeleri diğer aile bireylerine katkı sağlamak şeklinde değerlendirmek mümkündür. Ev içinde üretilen hizmetlerin tümünün kişiye özel bir nitelik göstermesi (yemek, bulaşık, çamaşır, temizlik, v.b.) çalışan kadının evdeki işlere de belirli oranda katılmasını göstermektedir. Hatta bu katılma oranı (% 54) evli olma durumuna göre daha yüksek düzeyde gerçekleşmektedir. O halde çalışmaya aday kız öğrencilerin büyük bir bölümünün bekar olduğu varsayımı ile, çalışma hayatına girmek, çalışmayı (ev ve ev dışı) daha yoğunlaştıracaktır.

Çalışılan süre içinde, ev işlerinin diğer aile bireyleri tarafından gerçekleştirilmesi ise araştırılan bütün kız öğrencilerin yaklaşık 1/3'ünü aşan bir oranda belirtilmiştir (% 36). Bu soruya katılma oranının % 85 olarak gerçekleştiği dikkate alınrsa, öğrencilerin bekâr olarak çalıştığı anda ev işlerinin aile bireyleri tarafından yapılması gibi geleneksel olmayan bir yapının gayet güçlü olarak belirlediğini söyleyebiliriz. Kuşkusuz buraya kadar yapılan tercihlerde istek ve düşüncelerin ağırlık taşıdığı açıktır. Bununla birlikte, bu tercihler içindeki bireysel isteklerinde belirli oranda genel eğilime yansımalarını düşünüyoruz.

Tablo: 8
Çalışma Esnasında – Ev İşi Kim Tarafından
Gerçekleşiyor (%)

	BEKAR		EVLİ	
	(1)	(2)	(1)	(2)
Aile Bireyleri	31	36	—	—
Kendisi tarafından	54	63	—	—
Cevapsız	14	—	—	—
TOPLAM (Kişi)	518	444		
Eş yardımıyla			58	70
Kendisi tarafından			7	8
Belli değil			17	20
Cevapsız			18	—
TOPLAM (Kişi)			518	425

- (1) Cevapsız bırakanlar dahil
(2) Cevapsız bırakanlar hariç

Evlenme hali çalışmaya aday kız öğrencilerin ev işinin yapılmasına ilişkin beklentilerini etkilemektedir. Eşinin yardımıyla ev işini gerçekleştirmek bir istek olarak büyük oranda tercih edilmiştir. Bir başka kız öğrenci grubu üzerinde uygulanan an-

ket sonuçlarına göre evişlerinin eşin yardımıyla gerçekleşmesini kadının çalışmasına bağlı olarak öğrencilerin % 20'si, kadının çalışmama durumunda ise eşin yardımı % 62 oranında uygun görülmektedir²⁸. İlgili çeken bir başka nokta, aynı incelemede kız öğrencilerin "erkek ev işi yapmamalı" şeklindeki cevapları hiç tercih etmemelerine rağmen benzeri bir soruya bizim aldığımız cevap; % 7-8 oranında olumlu gerçekleşmektedir.

Ev işinin sadece çalışan kadın tarafın üstlenilmesi, öğrencilerin fakültelerine göre farklı bir dağılım ortaya koymaktadır. Mühendislik Fakültesi (Balıkesir) dışındaki bütün teknik eğitim veren okullarda bu eğilime en düşük oranda rastlanırken, İlahiyat Fakültesi ile Turizm İşletmeciliği yüksek okulundaki öğrenciler arasında hiç rastlanmamıştır.

"Ev işi" olarak nitelenen işlerin büyük ölçüde kadına yüklenen görevler arasında olduğunu biliyoruz. Ancak eğitim görmüş ve çalışan kadınların ev işi konusundaki tutumları da çok net olarak ortaya çıkamamaktadır. Nitekim ev işi konusunda düşüncesini belirtmemiş yaklaşık % 20'lik bir öğrenci grubu bulunmaktadır. Öte yandan eşin gelir durumu, sahip olunan meslek, ailedeki bireyler, evdeki çalışmayı ayrı ayrı etkileyen değişkenler olarak karşımıza çıkmaktadır²⁹. Gelir seviyesine bağlı olarak, eşin evdeki işlerin yapılmasında katkısı değişebilecektir. Temizlik, yemek ve çocukların bakımı gibi işlerde profesyonel hizmetlilerin kadın yerine çalışması eşin yardımını asgari ölçülerde bırakacaktır.

Eğitim Görülen Fakülte İle İş Hayatından Beklentiler

Anket sorularının en sonucusu ile öğrencinin kendi değerlendirmesine başvurulmaktadır. Bulunduğu okulun iş hayatı ile bağlantısında bu değerlendirmenin öznel faktörleri de içerebileceğini açıktır. Okulu ile iş hayatı arasında olumlu ilişki bulunduğunu düşünen kız öğrenciler tüm öğrencilerin 1/4'ü oranındadır. Kısaca öğrenciler yapacakları iş ile okulda aldıkları eğitim arasında bir nedensellik ilişkisinin bulunduğunu kabul etmektedirler. Katılan kız öğrenciler içinde % 50'yi aşan bir oranda bu ilişki Mühendislik (Balıkesir), Ziraat ve İlahiyat Fakültelerinde görülmektedir. İktisadi ve İdari Bilimler, Veteriner, Balıkesir Meslek Yüksek Okulu ve Eğitim Fakültelerinde aynı oran % 15-30 arasında değişmektedir. Buldukları okul ile yapacakları iş arasında hiç bir ilişki bulmayan kız öğrenciler ise Turizm İşletmeciliği Yüksek okulundadır.

Buldukları okul ile yapacakları iş arasında olumlu ilişki bulamayan öğrenci grubu bütün öğrencilerin yaklaşık 1/5'ini oluşturmaktadır (% 21). Fakültelerine göre ortalama dağılım % 18 düzeyindedir. Bununla birlikte Mühendislik (Balıkesir), İlahiyat ve Veterinerlik Fakültelerinde ilişki olumsuz olarakta bulunmamıştır.

Ancak asıl dikkati çeken nokta, ankete katılan kız öğrencilerin yaklaşık yarısının (% 51) buldukları fakülte ile iş hayatından beledikleri arasında belirli bir yönde ilişki kuramamalarıdır. Bu ilişkinin kurulamaması özellikle Mühendislik (Bur-

28 Fatma Başaran, "Ailede Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutum Değişmeleri", Türkiye'de Ailenin Değişimi, Ankara, 1984, s. 155.

29 Alain Girard, "Condition de Travail de la Main d'oeuvre Feminine", L'emploi des Femmes, OECD, Paris 1970, s. 218.

sa), Veteriner Fakültelerinde ve Turizm İşletmeciliği yüksek okulunda % 80 düzeyinde gerçekleşmektedir. İktisadi ve İdari Bilimler, Eğitim Fakülteleri (Bursa ve Balıkesir) ve Balıkesir Meslek Yüksek Okulunda ise % 40-60 oranında gerçekleşmektedir. Bir başka araştırmaya göre İktisadi ve İdari Bilimler'den mezun olan kız öğrenciler % 36 oranında gireceği meslekleri ile edindiği bilgiler arasında bir ilişki kuramamakta³⁰, kararsız kalmaktadırlar. Kuşkusuz bu gelişme fakülte ve yüksek okula girişte rol oynayan raslantısal faktörlerin etkisindedir. Öte yandan dört yıllık eğitimin sonunda iş olanakları ile eğitim arasındaki ilişkiyi kurmak daha da güçleşmektedir.

SONUÇ

Yüksek öğrenimlerini bitirme arifesinde olan kız öğrencilerin farklı çalışma eğilimleri bulunmaktadır. Herşeyden önce geldikleri çevre, aldıkları eğitimin niteliği ve çalışma hayatına ilişkin bireysel tahminleri bu eğilimleri etkileyen unsurlar olmaktadır. Bununla birlikte mevcut ekonomik göstergelerin çalışmaya ilişkin temel değişkenleri kolaylıkla değiştirebildiğini burada ilave etmeliyiz. Bireysel bazı istisnalar dışında da çalışma eğilimi toplumsal yapı kurumları ile etkileşim içindedir.

"Kadının yeri yuvasıdır" şeklinde ifade edilen toplumsal olgu hiç kuşkusuz verilen yanıtlarda örtülü olarak sezilmektedir. Bu hakim anlayışın ortaya koyduğu kavramdan hareket edersek, çalışan kadının ikili bir yükü omuzlarında taşıdığı, ancak önemli olanın evi ve ailesi ile ilgili olanı olduğu anlaşılmaktadır.

Eğitimlerini farklı fakülte ve yüksek okulda tamamlayan kız öğrencilerin hemen hemen tümünde gözlenen özelliklerin aile kurumuna bağımlı olarak sunulduğu dikkat çekici bir olgudur. Çalışılmak istenen süreleri elde etmeyi düşündükleri gelirin düzeyi bekâr bile olursa aileye dayalı açıklanmaktadır. Kısaca ister evlenmeden önce, isterse evlendikten sonra olsun, aile kavramı çalışma hayatına girecek kız öğrencinin çalışma eğilimlerinin belirleyicisi olabilmektedir.

Yüksek eğitim gören kadın işgücü adaylarının bir diğer niteliği, beklentileri konusunda oldukça çekimser ve belirsiz bir tutum göstermesidir. Çalışma hayatının sıkıntıları ve mutluluklarını bilinmezlik parantezi içinde açıklamak öğrencilerin yaygın eğilimi olmuştur.

Eğitimi alınan fakülte ve yüksek okullarda kız öğrencilerin eğitim niteliğine bağlı (sosyal bilimler - fen bilimleri) olarak gruplaştıkları görülmektedir. Bu farklı yapılanma belirli biçimde nicel ölçütlere bağlı kalmakta (katılım oranı, katılan öğrenci sayısı, v.b.), ancak yine de ekonomik nedenler, düşünülen iş ve ailenin gelir durumu gibi unsurlar bu gruplaşmayı açıklayıcı motifler olmaktadır.

Çalışan kadın adayı olmak, araştırılan grubun içinde en temel etkidir. Ancak adaylıktan fiili çalışmaya geçişte rol oynayan etkenler ağırlıklı biçimde toplumsal yapı tarafından belirlenmektedir. Bu biçimlenişin etkisini giderek kaybetmesinde rol oynayan bir etken de, yüksek öğrenim gören çalışmaya aday kadınların artışı olabilir.

ARAŞTIRMA İÇİN UYGULANAN
– ANKET FORMU –

Aşağıdaki soru formu yüksek eğitim gören kadın işgücünün bir bölümünün eğilimlerini değerlendirmek amacıyla hazırlanmıştır. Soruları yanıtlarken açıklama yoksa sadece bir tek nedeni işaretleyin (Çarpı işareti koyun). Kimliğiniz istenmediği için yanıtları içtenlikle vermenizi dilerim.

Kuvvet LORDOĞLU
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

SORULAR:

1. Ailenizdeki bireylerden kimler çalışmaktadır?
 - a) Babam
 - b) Annem
 - c) Babam ve Annem
 - d) Kardeşlerim
 - e) Ben çalışıyorum
2. Baba ve Anne mesleklerini yazınız.
 - a) Babam
 - b) Annem
3. Çalışmayı düşündüğünüz iş nasıl olmalı?
 - a) Kendi işyerimde
 - b) Ücretli (maaşlı) olarak
 - c) Ailemin yanında
 - d) Önce ücretli sonra kendi işyerimde çalışmalıyım.
 - e) Diğer (Açıklayınız)
4. Çalıştığınız anda elde ettiğiniz gelir nasıl bir düzeyde olmalıdır?
 - a) Aileme ve kendi gereksinimlerime yeterli
 - b) Evli isem eşime bir katkı sağlayacak düzeyde
 - c) Belirli bir tasarruf olanağı sağlayacak düzeyde
 - d) Kendi ihtiyaçlarımı sağlayacak düzeyde
 - e) Bilmiyorum
5. Çalışmaya başladığınız zaman ne kadar bir süre çalışmak istersiniz?
 - a) Evlenene kadar
 - b) Emekli olana kadar
 - c) Çocuğumun durumu ve sayısına göre karar veririm.
 - d) Çalışamayacak bir ana gelene kadar
 - e) Eşimin izin verdiği sürece

6. Çalışan bir kadın adayı olarak çalışma size neler verebilmeli?
(Birden çok şık işaretleyebilirsiniz.)
a) Ailemin geçinme standardını yükseltmek
b) Boş zamanların değerlendirilmesi
c) Aldığım eğitimi uygulamak olanağı
d) Moral açıdan bir tatmin sağlamak
e) Diğer (Açıklayınız)
7. Çalışma hayatı sizi en çok hangi nedenden dolayı mutlu edebilir?
a) Ekonomik özgürlük
b) Yeni bir şeyler ortaya koymak
c) Farklı kişilerle tanışıp sosyal çevrem genişlemesi
d) Yakın çevreme yapabileceğim katkılardan dolayı
e) Bilmiyorum
8. Çalışma hayatının en çok hangi sıkıntıları sizi mutsuz edebilir?
a) Tekdüze (monoton) bir çalışma biçimi
b) Rahatsız edici bir sosyal çevre
c) Ekonomik koşulların yetersizliği
d) Çalışma yerinin uzaklığı
e) Diğer (Açıklayınız)
9. Çalıştığınız anda ev işi olarak nitelendirilen işler kim tarafından yapılacaktır?
Bekar isem;
a) Aile bireyleri
b) Kendi işimi kendim yaparım
Evli isem;
a) Evde eşimin yardımı ile
b) Ev işini sadece ben yaparım
c) Belli olmaz
10. Bulduğunuz fakülteye girmeniz size iş hayatından beklediklerinizi gerçekleştirecek mi?
a) Evet
b) Hayır
c) Bilmiyorum